

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری، گروه ارتباط تصویری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: ارتباط تصویری

عنوان:

بررسی نمادها و نشانه های دعا و مناجات (آن چه سراسر نور است)

استاد راهنما:

جناب آقای کیارش زندی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر بخشعلی قنبری

پژوهشگر:

غزاله فر

زمستان ۱۳۹۰

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری، گروه ارتباط تصویری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: ارتباط تصویری

عنوان:

بررسی نمادها و نشانه های دعا و مناجات (آن چه سراسر نور است)

استاد راهنما:

جناب آقای کیارش زندی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر بخشعلی قنبری

پژوهشگر:

غزاله فر

زمستان ۱۳۹۰

تقديم به

مادر و پدر و برادرم

با تشکر از

همه دوستان خوبم که در این راه مرا یاری کردند

به خصوص دوست عزیزم کیانا طاهری

مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

نشور اخلاق پژوهش

بایدی از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و به موله ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت تمام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتدای فرهنگ و تمدن بشری، مادانجویان و احصاء بیات علمی و احدیای دانشگاه آزاد اسلامی متهد می کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تحفظ می کنیم:

۱- اصل برت: التزام بر برت جویی از حرکت رتقار غیر خردی و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثبدهی غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمبده اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجمیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تمبده رواج دانش و اشاء نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تمبده رعایت حریم، حرمت و انجام تحقیقات و رعایت جانب تعد و خودداری از حرکت حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام بر رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات او سایر صاحبان حق).

۶- اصل رازداری: تمبده سیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان و کشور و بکار افراد و نهادی مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمبده رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و بکاران پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تمبده رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن همه شرد و توسعه کشور و بکار ممال پژوهش.

فرم اطلاعات پایان نامه های کارشناسی ارشد

دانشکده هنر و معماری

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد واحد : ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۶۰۱۱۶۸۹۲۰۰۴
نام و نام خانوادگی دانشجو: غزاله فر	شماره دانشجویی: ۸۷۱۰۹۰۲۲۳۰۰	سال و نیمسال اخذ پایان نامه : نیمسال اول ۹۰-۹۱
عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد: بررسی نمادها و نشانه‌های دعا و مناجات (آنچه سراسر نور است)		
نام و نام خانوادگی استاد راهنما: آقای کیارش زندی نام و نام خانوادگی استاد مشاور: آقای بخشعلی قنبری		
تعداد واحد پایان نامه: ۶	تاریخ صدور کد شناسایی: ۹۰/۲/۱۱	نمره پایان نامه دانشجو به عدد: به حروف:
تاریخ دفاع از پایان نامه: ۹۰/۱۱/۲۰		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		
<p>این که آثار روحی و جسمی دعا چیست؟ نمادهای ظاهری و باطنی دعا چه گونه در ما و در جهان تجلی می یابد؟ نشانه هایی که دعا و ارتباط با خدا در وجودمان ایجاد می کند چیست؟ چه نقطه ها و ارتباطاتی در جهان وجود دارد و به ارتباط موجودات با خدای جهان اشاره دارد؟ در کل آن چه به همه عواملی که یاد خدا و خواستن حاجت ها را از او یادآوری می کند، مورد بررسی و تحقیق قرار داده ام تمامی نمادها و نشانه های ظاهری و باطنی دعا کردن و آثار آن. رسیدن به مکانی که نشان دهد دعا کردن امری فقط محصور شده در دین نیست و آن چه آثار دعا است فرامادی است.</p> <p>نشانه های حاصل روحی و جسمی آن فقط در حیطه دین خلاصه نمی شود کما این که در ادیان به این مسأله تأکید شده است.</p> <p>یکی از روش های مورد استفاده روش کتابخانه ای و استفاده از کتاب های موجود خواهد بود در کنار نگاه به آرشیوهای کشورهای مسلمان. استفاده از سایت های مذهبی.</p>		
<p>توجه : ۱. این فرم باید تایپ شده تحویل داده شود. ۲. چکیده فوق ، همان چکیده داخل پایان نامه است. ۳. ضروریست کلیه مشخصات پایان نامه که در این فرم درج می گردد با مشخصات تصویبی پایان نامه در لیست کدشناسایی (شامل اسامی اساتید، عنوان درج شده در فرم الف و تاریخ اخذ کدشناسایی) مطابقت داشته باشد.</p>		

امضاء ریاست دانشکده:

امضاء مدیر گروه:

امضاء استاد راهنما:

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات طرح

۱	بیان مساله	۱-۱
۲	هدف‌های تحقیق	۲-۱
۲	اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن	۳-۱
۳	سوالات و فرضیه‌های تحقیق	۴-۱
۳	روش تحقیق	۵-۱
۴	محدودیت‌ها و قلمرو تحقیق	۶-۱
۵		مقدمه

فصل دوم - فلسفه دعا

۸	دعا چه زمانی معنا می‌یابد	۱-۲
۱۰	نیاز انسان به دعا ۱-۱-۲	
۱۱	دعا از نظر فلاسفه	۲-۲
۱۳	لازمه بندگی و دعا	۳-۲
۱۴	با خدا بودن و شرایط آن ۱-۳-۲	

فصل سوم - دعا از نظر علم و دین

۲۲	نیاز به دعا از منظر عقل و دین	۱-۳
۲۴	عقاید مذهبی و روان شناسی	۲-۳
۲۵	دعا کردن و خواندن خداوند	۳-۳
۲۶	چرا دعا از قدرت اعجاز برخوردار است؟	۴-۳
۲۷	دعا در قرآن	۵-۳
۲۸	آیات قرآن درباره دعا ۱-۵-۳	

۲۸	سخنان ائمه معصومین (ع) درباره دعا	۶-۳
۳۰	نظر دانشمندان درباره دعا	۷-۳
۳۵	چند نمونه از تحقیقات تجربی انجام شده در ایران	۱-۷-۳
۳۶	تسبیح و حمد عمومی موجودات جهان	۸-۳
۳۷	پیام‌های شگفت‌انگیز آب	۹-۳
۴۱	سرچشمه لودرس فرانسه	۱-۹-۳
۴۲	شیوه‌های دعایی غربی‌ها و شرقی‌ها برعکس یکدیگرند	۱۰-۳
۴۳	مقایسه میان دعا و هیپنوتیزم	۱۱-۳

فصل چهارم - دعا، شرایط آداب

۴۶	معنی دعا	۱-۴
۴۷	تأملی در مسأله دعا	۲-۴
۵۰	آغاز دعا	۳-۴
۵۰	دعا کردن در سکوت	۴-۴
۵۱	شرایط دعا	۵-۴
۵۲	۱-۵-۴ آداب باطنی دعا	
۵۳	۲-۵-۴ آداب ظاهری دعا	
۵۶	دعا و نیایش در ادبیات	۶-۴
۵۸	ادب در دعا	۷-۴
۵۹	آداب و شرایط دعا	۸-۴
۶۲	عوامل توجه به دعا	۹-۴
۶۳	انواع دعا	۱۰-۴
۶۵	اهمیت دعا	۱۱-۴
۶۶	الگوهای دعا	۱۲-۴
۶۷	بهترین زمان دعا	۱۳-۴

فصل پنجم - تأثیر دعا بر زندگی

۷۰	دعا جایی است که زندگی است	۱-۵
۷۲	تأثیرات دعا بر روال زندگی	۲-۵
۷۴	اثرهای دعا	۳-۵
۷۵	آیا دعا با قضا و قدر منافات دارد	۴-۵
۷۵	قدرت فکر و دعا	۵-۵
۷۸	شخص با فکرش دعا می‌کند	۶-۵
۷۹	تأثیر معنویت بر بهبود بیماری‌های مغزی	۷-۵
۸۰	جامعه سالم در سایه انرژی‌های مثبت دعا	۸-۵
۸۱	۱-۸-۵ دعای دسته جمعی انرژی مثبت برای جامعه	
۸۴	مکانیسم دعا	۹-۵
۸۶	۱-۹-۵ مکانیسم اثر افکار و اذکار	
۸۶	فواید دعا	۱۰-۵
۹۰	با دعا کردن دیگر برای ورود نیکویی‌تان مقاومت نشان نمی‌دهید	۱۱-۵
۹۲	در پویای دعا هیچ ابهام یا پیچیدگی نیست	۱۲-۵
۹۴	۱-۱۲-۵ ابهامی در دعا نیست	
۹۵	تاریخچه مطالعات تأثیر دعا و معنویت در علم پزشکی	۱۳-۵
۹۶	تأثیرات روان‌شناختی دعای دسته جمعی	۱۴-۵
۹۸	برای سلامتی خود دعا کنید	۱۵-۵

فصل ششم - نتیجه‌گیری

۹۸	نتیجه‌گیری
	گزارش کار
	فهرست منابع و مآخذ

فهرست تصاویر

۳۸	تأثیر موسیقی باخ بر آب	۱-۲
۳۸	تأثیر موسیقی بتهوون بر آب	۲-۲
۳۸	تأثیر مهر و محبت بر آب	۳-۲
۳۹	تأثیر صدای ادولف هیتلر بر آب	۴-۲
۳۹	تأثیر موسیقی متال بر آب	۵-۲
۴۰	آب در فصل بهار	۶-۲
۴۰	آب چشمه	۷-۲
۴۱	آب آلوده و سمی	۸-۲

کلیات طرح

(۱-۱) بیان مسأله

مسأله تحقیق من در باب نمادها و نشانه‌های مربوط به دعا است.

این‌که آثار روحی و جسمی دعا چیست؟ نمادهای ظاهری و باطنی دعا چه‌گونه در ما و در جهان تجلی می‌یابد؟ نشانه‌هایی که دعا و ارتباط با خدا در وجودمان ایجاد می‌کند چیست؟ دعا چه نمادها و آداب ظاهری و باطنی دارد؟

چه نقطه‌ها و ارتباطاتی در جهان وجود دارد و به ارتباط موجودات با خدای جهان اشاره دارد؟ در کل آن‌چه به همه عواملی که باعث یادآوری خداوند و خواستن حاجت‌ها می‌شود را مورد بررسی و تحقیق قرار داده‌ام تمامی نمادها و نشانه‌های ظاهری و باطنی دعا کردن و آثار مربوط به آن.

(۲-۱) هدف‌های تحقیق

رسیدن به مکانی که نشان دهد دعا کردن عاملی محصور شده در دین نیست و آن‌چه آثار دعا است فرامادی است.

نشانه‌های حاصل روحی و جسمی آن فقط در حیطه دین خلاصه نمی‌شود کما این‌که در ادیان به این مسأله تأکید شده است.

(۳-۱) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

دعا کردن عملی است که می‌تواند تغییر ایجاد کند. عملی است که از درون برای به وجود آوردن تغییر در درون و برون انجام می‌شود.

کنش فیزیکی، جزئی‌ترین انرژی را آزاد می‌کند حال آن‌که کنش ذهنی و معنوی قوی‌ترین انرژی را رها می‌سازد.

دعا کردن شیوه تفکر را تغییر می‌دهد. دعا فقط به مفهوم درخواست و نجوا کردن نیست، دعا کردن یعنی دریافت کردن. موضوعی که بسیار گسترده و قدرتمند است، تأثیری شگرف دارد و فرامادی است و وقتی به این نقطه می‌رسیم که دعا را به صورت تصویر نشان دهیم در کنار این عظمت تأثیر احتیاج به تصویری درخور داریم و برای رسیدن به این تصویر باید دعا را بشناسیم.

(۴-۱) سؤالات و فرضیه‌های تحقیق

دعا چیست؟ و چه زمانی معنا می‌یابد؟

چرا دعا از قدرت اعجاز برخوردار است؟

روان‌شناسی دعا و نیاز به دعا.

تسبیح و حمد عمومی موجودات جهان.

اثرات دعا و نحوه اثرگذاری بر روال زندگی.

بررسی انرژی‌های دعا.

فواید دعا و مکانیسم اثر افکار و اذکار.

(۵-۱) روش تحقیق

یکی از روش‌های مورد استفاده روش کتابخانه‌ای و استفاده از کتاب‌های موجود خواهد بود در کنار

نگاه به آرشیوهای کشورهای مسلمان.

استفاده از سایت‌های مذهبی.

مصاحبه با اساتید و صاحب‌نظران.

پس از جمع‌آوری این داده‌ها، بررسی میزان نزدیکی میان داده‌های به دست آمده و بررسی تفاوت‌ها و به دست آوردن مشابهت‌ها.

(۶-۱) محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

به علت دیدی که در جامعه ما به دعا وجود دارد و دعاکردن را فقط دز حیطة مذهب می‌داند، همه پژوهش‌ها و بررسی‌ها پیرامون دعا در حیطة مذهب صورت گرفته است و پیشینه غیرمذهبی درخصوص دعا بسیار اندک است.

و خود انتخاب این موضوع توسط یک گرافیست به‌عنوان رساله نظری و پرداخت به آن مورد پذیرش عمومی نیست و همین قلمرو تحقیق را کوچک می‌کند.

با این وجود تمام تلاش من برای بررسی دعاکردن و تصاویر آن خارج از حیطة مذهب بود و رسیدن به دیدی از دریچه‌ای نو به دعاکردن.

مقدمه

همه ما با دعا و نیایش و آثار آن کم و بیش آشنا هستیم اما چنان‌که باید از این عامل حیاتی بهره نمی‌بریم واقعیت‌ها نشان دهنده عدم استفاده مناسب و بهینه از دعا و نیایش در فرآیند زندگی است. گروهی از مردم چنان می‌پندارند که تنها پیشوایان دینی از اهمیت دعا و نیایش سخن می‌گویند و پیروانشان را به پایبندی بدان فرا می‌خوانند. این دیدگاه با واقعیت، بسیار فاصله دارد. واقعیه نماز و دعای جمعی، بهره‌گیری از حیات متعالی است که برتر از همه مرزها و حدود زمانی و مکانی است و لحظه‌ای جاوید و ابدی در زمان است. نیایش، پرواز روح است به سوی خدا یا حالت پرستش عاشقانه‌ای است نسبت به آن مبدایی که معجزه حیات از او سر زده است و بالاخره نیایش نمودار کوشش انسان است برای ارتباط با آن وجود نامرئی، آفریدگار همه هستی، عقل کل، قدرت مطلق، خیر مطلق. به دلیل جایگاه والای نیایش و دعا و نقش ارزشمند آن در زندگی انسان، همه ادیان و مذاهب به آن توجه ویژه داشته، بر لزوم پایبندی پیروانشان به این مسأله تأکید کرده‌اند. بنابراین، ما می‌توانیم از این رفتار و کنش که اصل و پایه آن مورد تأیید است، برای دستیابی به زندگی بهتر و پربارتر بهره‌گیریم چنان‌که امروزه همه آگاهان و متفکران از این ابزار کارآمد استفاده می‌کنند و وجود خویش را از آرامش و نشاط معنوی و انرژی فزون‌تر، سرشار می‌سازند. در جای جای جهان فراوانند کسانی که به نقش حیاتی عبادت و نیایش پی‌برده، از آن برای حل معضلات جسمی و روحی بهره‌برداری می‌کنند.

دعا و نیایش در روح و جسم انسان تأثیر مثبت دارد و توان وی را در مبارزه با مشکلات فزونی می‌بخشد.

تأثیر دعا و نیایش در حل مشکلات انسان شگفت‌آور است.

میان دعا و نیایش و هدایت انسان ارتباط عمیقی وجود دارد.

دعا و نیایش نیاز همه انسان‌ها است.

دعا حتی در میدان مبارزه و مسابقات ورزشی نیز مؤثر است.

آشفته‌گی و اضطراب با دعا و نماز درمان می‌شود.

دعا، اظهار احتیاج و نیاز، به پیش‌گاه حضرت بی‌نیاز است.

دعا، بیان تهیدستی و فقر و نداری به محضر غنی مطلق و مالک جهان هستی است.

دعا، درخواست‌گذاری بی‌نوا از کریمی باوفا و مددخواهی ناتوانی از توانایی شکست‌ناپذیر است.

دعا، نشان دادن فروتنی، خاکساری، خشوع، و خضوع به درگاه خدا است.

پرستش بی‌نیاز مطلق آیینی دارد، این سوای دعا و ستایش قلبی انسان است. عبادتی که انسان به آن

امر شده است، نماز.

نمازهای یومیه برای عبادت بی‌همتایی که خدای جهانیان است، وقتی اذان سر می‌دهند زمان این

عبادت فرا می‌رسد، وقتی ندای آسمانی را می‌شنوی بیش از پیش دلت هوای آسمان می‌کند، دست به

سوی آسمان دراز کن و بگو خدایا ندای آسمانی‌ات را شنیدم، به غیر از تو خدایی نیست و آنچه در

دل داری طلب کن...

فلسفه دعا

(۱-۲) دعا چه زمانی معنا می‌یابد؟

دعا زمانی معنا پیدا می‌کند و خداوند لیبیک و ندای ما می‌دهد که خود مهار کرده باشیم و از این‌که اختیارات خود را به نفس سرکش بدهیم خودداری نمائیم، زیرا اگر نفس سرکش گردید دیگر دعا و نیایش آدمی سوز و حال ندارد، چشمان نمی‌بارند و سینه‌ها به کویری خشک تبدیل می‌شوند و شکوفه‌های عنایت حضرت حق در جان و دل ما سبز نمی‌شوند.

آنان که تلاش‌شان در زندگی دنیا گم است و با این حال می‌پندارند که کاری نیکو می‌کنند. کسانی که بیش از همه در این دنیا زیان کرده‌اند که کوشش‌های بیهوده و عبث می‌کنند و با این حال می‌پندارند که عملی شایسته به جا می‌آورند. و این هنگامی روی می‌دهد که آدمی از خود واقعیت، تصویری واژگونه داشته باشد. مولوی در این زمینه قصه‌ی زیبایی در مثنوی آورده است که می‌گوید سالی در عهد خلیفه دوم، در عید فطر اختلاف افتاده بود. کسی به نزد عمر آمد و گفت که من ماه را دیده‌ام، بیا تا به تو نیز نشان دهم. وقتی برای دیدن هلال به بلندی بر آمدند، آن کس مرتباً گوشه‌ای از آسمان را به انگشت نشان می‌داد و می‌گفت: هلال آنجاست، عمر هر چه نگاه کرد چیزی در آسمان ندید اما وقتی به صوت شخص مزبور دقیق شد که مویی از ابروان وی بر دیده‌اش حائل گشته است:

تا بدانی تو عیان را از قیاس
بر سر کوهی دویدند آن نفر
آن یکی گفت: ای عمر اینک هلال
گفت کاین مه از خیال تو دمید

یک حکایت بشنو ای گوهرشناس
ماه روزه گشت در عهد عمر
تا هلال روزه را گیرند فال
چون عمر بر آسمان مه را ندید

چون نمی بینم هلال پاک را	ورنه من بیناترم افلاک را
آن گهان تو برنگر سوی هلال	گفت ترکن دست برابر و بمال
گفت ای شه نیست مه شد ناپدید	چون که او تر کرد ابرو مه ندید
سوی تو افکند تیری از گمان	گفت آری موی ابرو شد کمان

به راستی آیا نمی شود که وجود انسان کج باشد؟ چرا ما همواره باید فکر کنیم که دنیا بد یا کج است، چه بسا که ما با دنیا بد رو برو می شویم.

درون خود را باید راست کرد. کج بودن درون آدمی باعث می شود دعا و ارتباط معنی حقیقی خود را پیدا نکرده و آدمی گمراه شود، مبارزه با نفس یعنی اصلاح تصویر خویشتن از خویش و به دنبال آن اصلاح اعمالی که از این سرچشمه بر می خیزد. (حسینی، ۱۳۸۱، ۵۳)

سعدی داستانی از بایزید بسطامی نقل می کند: این داستان بسیار قابل تأمل است، یکی از بزرگان در روز عید از گرما به بیرون آمده است و غفلتاً خاکستر و زباله بر سرش ریخته اند، اما او آسان گرفته است، وبه جای این که بر عامل این کار اعتراض روا دارد، گفته است خاکستر که هیچ آتش هم اگر بر من بریزند رواست، من در خور آتشم و آن قدر گناه کرده ام که باید مرا بسوزاند، حال اگر به جای آتش خاکستر بر سرم ریخته اند جای شکر است:

به خاکستری روی درهم کشم	که ای نفس من در خور آتشم
ز گرمابه آمد برون با یزید	شنیدم که وقتی سحرگاه عید
فرو ریختند از سرایی به سر	یکی طشت خاکسترش بی خبر
کف دست شکرانه مالان به روی	همی گفت شولیده دستار و موی
به خاکستری روی درهم کشم	که ای نفس من در خور آتشم
خدا بینی از خویشتن بین نخواه	بزرگان نکردند در خود نگاه